

Verbod op stemcomputer beïnvloedt Tweede Kamerverkiezingen niet

Het verbod op stemcomputers in een aantal gemeenten zou het vertrouwen van de kiezer in betrouwbare verkiezingen kunnen schaden. Wanneer de verkiezingsopkomst en -uitslag van 2006 wordt vergeleken met die van 2003 blijkt dit niet het geval te zijn.

In oktober 2006 heeft het ministerie van Binnenlandse Zaken besloten de stemcomputers in 35 gemeenten af te keuren. In 24 van deze gemeenten is op 22 november 2006 door middel van het traditionele rode potlood gestemd voor de Tweede Kamerverkiezingen en in elf gemeenten met een alternatieve computer. De ophef over de betrouwbaarheid van de stemcomputers, waarbij in twijfel is getrokken of het stemgeheim en een correcte uitslag zijn gewaarborgd, zou een negatief effect kunnen hebben op de verkiezingsopkomst. Theoretisch gezien zouden Nederlanders of bepaalde groepen in de Nederlandse bevolking minder snel geneigd zijn te gaan stemmen als het vertrouwen in een betrouwbare uitslag lager is. De vraag is echter of de gemiddelde Nederlander of bepaalde groepen stemmers zich iets hebben aangetrokken van de commotie rond de betrouwbaarheid van stemcomputers die door een aantal prominente en enkele kritische Nederlanders voor het voetlicht is gebracht. Vooral op het internet heeft deze discussie veel stof doen opwaaien (zie <http://www.wijvertrouwenstemcomputersniet.nl>).

Deze vraag kan worden beantwoord door de Tweede Kamerverkiezingsopkomst van 22 januari 2003 te vergelijken met de opkomst van 22 november 2006, waarbij de verschillen in opkomst en uitslag tussen 2003 en 2006 in de 35 gemeenten, waarin de stemcomputer is afgekeurd, wordt vergeleken met de verschillen in de rest van Nederland. De kernveronderstelling die aan deze analyse ten grondslag ligt is de volgende: alleen de afgekeurde stemcomputers kunnen voor een verschil in opkomst en de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen zorgen. Daarnaast wordt verondersteld dat deze groep van 35 gemeenten in 2003 niet systematisch afwijkt van de rest van Nederland. Het is dus min of meer toevallig dat juist deze gemeenten een bepaald merk stemcomputer hebben en dat de keuze van een stemcomputer niet gerelateerd is aan het stemgedrag van de bevolking in deze gemeenten. Een tweede reden waarom

stemcomputers niet worden vertrouwd is dat het niet mogelijk is de stemmen na te tellen. Dit wantrouwen kan echter niet worden geanalyseerd in de huidige opzet.

Wanneer nu het vertrouwen van de kiezer in een correcte uitslag en waarborging van het stemgeheim hoger is geworden in de 35 gemeenten waar maatregelen zijn genomen dan in gemeenten waarin geen maatregelen zijn genomen, zal de opkomst hoger zijn dan in de rest van Nederland. Het vertrouwen van de kiezer kan daarom gemeten worden aan de hand van de opkomst bij de verkiezingen. De vergelijking over de tijd in combinatie met de vergelijking tussen gemeenten dient dan als een schatting van het vertrouwen van de kiezer na het verbod op stemcomputers. Deze opkomst hoeft echter niet gelijk te zijn voor iedere groep kiezers. Wanneer bijvoorbeeld het vertrouwen onder linkse kiezers meer is toegenomen dan het vertrouwen onder rechtse kiezers, kan het verbod op stemcomputers de landelijke uitslag hebben beïnvloed. Andere effecten zoals verschillen in weersomstandigheden tijdens de twee verkiezingen hebben bijvoorbeeld geen onderscheidend effect op de verkiezingen in Aalsmeer (waar de computer is afgekeurd) en in Maastricht (waar met computer is gestemd). Het onderzoek richt zich dus op het identificeren van de genomen maatregelen op de uitslag en opkomst en niet op oorzaken die voor heel Nederland gelden.

Voor de volledigheid wordt ook een aparte analyse uitgevoerd voor de 24 gemeenten waarin met het rode potlood is gestemd om te zien of verschillende maatregelen (potloden in 24 gemeenten en nieuwe stemcomputers in elf gemeenten) een verschillend effect hebben.

Opkomst

De eerste kolom van tabel 1 laat de opkomstcijfers bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2003 zien. Voor de analyse zijn alleen de 448 gemeenten gebruikt die in 2003 en 2006 dezelfde samenstelling hebben; gemeenten waar een herindeling heeft plaatsgevonden zijn buiten beschouwing gelaten. De cijfers voor 2003 zijn afkomstig van het CBS. De cijfers voor 2006 zijn overgenomen van NOS Teletekst. In 2003 was het opkomstpercentage in deze 448 gemeenten 83,0 procent. In de 35 gemeenten waarin de stemcomputers zijn afgekeurd

BAS TER WEEL

Departement Algemene Economie en Maastricht Economic Research Institute on Innovation and Technology (MERIT), Universiteit Maastricht. Met dank aan Gretel ter Weel voor het helpen verzamelen van de gegevens voor 2006 en Bart Golsteyn en Huub Meijers voor commentaar.

was het opkomstpercentage in 2003 gemiddeld 81,7 procent waarbij vooral de lage opkomstpercentages in grote steden als Amsterdam (71,8 procent), Eindhoven (74,5 procent) en Tilburg (70,7 procent) relatief zwaar wegen. In de steekproef van 24 gemeenten is de opkomst 83,4 procent. De 35 (24) gemeenten waarin de stemcomputers zijn afgekeurd vertegenwoordigden in 2003 14,2 (5,9) procent van de kiesgerechtigden en 13,5 (5,5) procent van de geldig uitgebrachte stemmen. Deze 24 gemeenten zijn Aalsmeer, Amsterdam, Beemster, Bernheze, Culemborg, Drimmelen, Franekeradeel, Geertruidenberg, Heiloo, Hilvarenbeek, IJsselstein, Leiderdorp, Meijel, Moordrecht, Nederlek, Reeuwijk, Sevenum, Tholen, Uden, Uithoorn, Veere, Vlieland, Vlist en Waalre. In Alphen aan de Rijn, Ambt Montfort, Amstelveen, Eindhoven, Goes, Gorinchem, Hoogezand-Sappemeer, Ridderkerk, Roerdalen, Schiedam en Tilburg zijn de stemcomputers ook afgekeurd, maar hier is een alternatief merk stemcomputer ingezet.

In 2006 was het opkomstpercentage 82,3 procent. De opkomst in de 448 Nederlandse gemeenten was in 2006 bijna gelijk aan de opkomst in 2003, zoals kan worden afgelezen in de derde kolom van tabel 1. In de 35 gemeenten waarin stemcomputers werden afgekeurd was de opkomst 0,1 procent hoger. In de 24 gemeenten waarin met potlood is gestemd was de opkomst met 83,2 procent 0,2 procent lager dan in 2003.

Wanneer de verschillen in opkomstpercentages tussen 2003 en 2006 worden vergeleken tussen de groep van 35 (24) gemeenten en de rest van Nederland dan zijn deze verschillen niet statistisch significant verschillend van elkaar. In de laatste twee rijen van tabel 1 zijn de opkomstpercentages van 413 (424) gemeenten vergeleken met die van de 35 (24) gemeenten waar de stemcomputers zijn afgekeurd. De verschillen zijn 0,009 (0,005) met zeer lage t-waardes. Deze bevindingen wijzen er dus op dat er geen verschillen in opkomst zijn geweest tussen de gemeenten waar de stemcomputers zijn afgekeurd en met het rode potlood of een alternatieve computer is gestemd en de rest van Nederland. Het lijkt er dus op dat het vertrouwen van de kiezer, gemeten aan de hand van opkomst, niet is geschaad door de commotie rond de betrouwbaarheid van stemcomputers.

Verschillen in politieke kleur

Het is mogelijk dat de politieke kleur van de gemeenten waarin de stemcomputers zijn afgekeurd afwijkt van het Nederlandse gemiddelde. Dit kan van belang zijn, omdat het mogelijk is dat mensen met een bepaalde politieke achtergrond meer of minder geprikkeld kunnen zijn naar de stembus te gaan. Wanneer bijvoorbeeld personen met voorkeur A die stemmen op partij A sterker zijn geneigd niet te gaan stemmen als gevolg van de commotie die is ontstaan rondom de stemcomputers dan mensen met voorkeur B die stemmen op partij B, maar juist

tabel 1

Opkomst Tweede Kamerverkiezingen			
	2003	2006	Vershil
Nederland 448 gemeentes			
Opkomst %	0,830	0,823	-0,007
35 Gemeenten			
Opkomst %	0,817	0,818	0,001
% van Stemmen	0,135	0,139	0,004
% van Electoraat	0,142	0,147	0,005
24 Gemeenten			
Opkomst %	0,834	0,832	-0,002
% van Stemmen	0,055	0,057	0,001
% van Electoraat	0,059	0,059	0,001
Vershil 35 gemeenten			0,009
t-waarde			0,622
Vershil 24 gemeenten			0,005
t-waarde			0,380

wel zijn gaan stemmen omdat is overgegaan op een veilig alternatief kan dat de uitslag beïnvloeden. Daarnaast is het mogelijk dat in gemeenten waarin stemcomputers zijn verboden mensen meer geneigd zijn op een partij te gaan stemmen die zich meer richt op bijvoorbeeld veiligheid of een sceptisch beeld van de overheid oproept. Vandaar dat de uitslagen zijn gesplitst naar het aandeel van de stemmen dat CDA, Christen Unie, D66, GroenLinks, LPF, PvdA, SGP, SP en VVD hebben behaald. Deze partijen vertegenwoordigden in 2003 99,1 procent van de stemmen in Nederland en 91,7 procent in 2006. Het lagere percentage in 2006 wordt veroorzaakt door een aantal nieuwe partijen zoals de PvdV van Geert Wilders en de Partij voor de Dieren die een relatief groot aantal stemmen kregen in vergelijking met bijvoorbeeld Leefbaar Nederland in 2003. Ook de marginalisering van de LPF speelt een rol in het lagere percentage voor 2006.

Tabel 2 geeft eerst het landelijke aandeel van de stemmen voor de partijen in 2003 weer. Vervolgens het aandeel in de 35 en 24 gemeenten. In de laatste rij staat het aandeel stemmen van het totaal dat in de groep van 35 en 24 gemeenten is behaald in 2003. Het valt op dat Groen Links (15,8 procent), de SP (15,1 procent) en D66 (15,0 procent) een relatief groot aandeel van het totale aantal stemmen dat zij ontvangen in de 35 gemeenten behalen. De drie christelijke partijen hebben een relatief klein aandeel in deze 35 gemeenten in 2003. Deze relatie geldt ook voor de 24 gemeenten waarin in 2006 met het rode potlood is gestemd nadat de stemcomputer is afgekeurd. In 2006 zijn de aandelen van het totale aantal stemmen van GroenLinks (18,6 procent) en D66 (17,4 procent) in de gemeenten waar de stemcomputers zijn afgekeurd nog hoger. Dit zou erop kunnen duiden dat sommige partijen voordeel of nadeel kunnen hebben ondervonden van de afgekeurde stemcomputers. Wanneer opnieuw naar de verschillenanalyse wordt gekeken, in het laatste deel van tabel 2, zijn deze verschillen echter niet significant. Ook hier zijn de verschillen met de rest van Nederland erg klein en geven de t-waardes geen significantie aan deze verschillen. Het lijkt er dus op dat partijen geen nadeel of voordeel hebben ondervonden van het verbod op stemcomputers.

Altijd potlood

Er zijn tien gemeenten waarin altijd met potlood wordt gestemd (Leeuwarderadeel, Neerijnen, Oirschot, Ooststellingwerf, Schermer, Schijndel, Sint Anthonis, Zeevang, Zoeterwoude en Zuidhorn). Als laatste worden deze gemeenten vergeleken met de rest van Nederland om te kijken of stemcomputers als zodanig het vertrouwen van de kiezer hebben geschaad. Het zou namelijk zo kunnen zijn dat kiezers computers überhaupt niet vertrouwen en daarom niet

2003										
Nederland	CDA	CU	D66	GL	LPF	PvdA	SGP	SP	VVD	Overige
aandeel	0,282	0,021	0,041	0,052	0,057	0,274	0,015	0,064	0,178	0,016
2006										
Nederland	CDA	CU	D66	GL	LPF	PvdA	SGP	SP	VVD	Overige
aandeel	0,261	0,040	0,020	0,047	0,002	0,214	0,015	0,167	0,146	0,088
35 Gemeenten	0,219	0,012	0,052	0,069	0,058	0,298	0,011	0,081	0,180	0,020
aandeel	0,195	0,010	0,057	0,080	0,055	0,313	0,012	0,082	0,177	0,019
24 Gemeenten	0,092	0,064	0,150	0,158	0,121	0,129	0,086	0,151	0,120	0,152
aandeel	0,048	0,031	0,097	0,107	0,068	0,079	0,052	0,090	0,069	0,094
% van totaal										
in 35 gemeenten										
% van totaal										
in 24 gemeenten										
Verschil 35 gemeenten	CDA	CU	D66	GL	LPF	PvdA	SGP	SP	VVD	Overige
	-0,010	0,004	0,002	-0,001	0,004	0,000	-0,001	0,001	0,007	0,002
t-waarde	-0,890	0,883	0,759	-0,502	0,635	0,021	-0,208	0,063	1,409	0,127
Verschil 24 gemeenten	CDA	CU	D66	GL	LPF	PvdA	SGP	SP	VVD	Overige
	0,015	-0,003	-0,004	0,002	-0,001	0,006	0,001	-0,009	-0,007	0,003
t-waarde	1,074	-0,599	-0,892	0,902	-0,134	0,526	0,174	-0,680	-0,931	0,231

gaan stemmen. De opkomst in 2003 (2006) in deze gemeenten is 85,9 (84,5) procent. Een verschillenanalyse met de rest van Nederland laat geen significante afwijkingen zien. Ook wanneer de groep van 35 of 24 buiten beschouwing wordt gelaten zijn de opkomstverschillen in de tien potloodgemeenten niet significant verschillend van de rest van Nederland.

De verkiezingsuitslag in de potloodgemeenten is qua volgorde gelijk aan de rest van Nederland. Het CDA is de grootste partij (33,5 procent van de stemmen), gevolgd door PvdA SP en VVD. Ook in deze gemeenten schoot de SP omhoog van 6,4 procent naar 16,1 procent van de stemmen (landelijk van 6,5 naar 16,7 procent). De verschillenanalyse levert ook hier geen significante afwijkingen op. Deze resultaten wijzen erop dat het vertrouwen in een betrouwbare verkiezingsuitslag niet geschaad is door de commotie rond de stemcomputer of door het gebruik van stemcomputers als zodanig. Het lijkt er dus op de Nederlandse kiezer voldoende vertrouwen in een eerlijke verkiezingsuitslag heeft gehad in 2006.

Conclusie

Deze analyse laat zien dat de commotie rond de betrouwbaarheid van stemcomputers de opkomst en uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 niet lijkt te hebben beïnvloed. Aan de hand van een analyse, waarbij gebruik is gemaakt van het verbod op een bepaald merk stemcomputer in 35 gemeenten, blijkt dat er geen systematische verschillen bestaan tussen de opkomst en uitslag in deze gemeenten en de rest van Nederland. De opkomstverschillen zijn niet systematisch anders en het relatieve aantal stemmen dat naar de verschillende partijen is gegaan is niet systematisch afwijkend in de 35 gemeenten ten opzichte van de rest van Nederland. Ook wanneer een analyse wordt uitgevoerd voor de 24 gemeenten die zijn gedwongen te stemmen met het rode potlood

worden geen verschillen waargenomen in opkomst en uitslag.

Dit betekent niet dat de betrouwbaarheid van stemcomputers onbelangrijk is of dat stemcomputers geen verklarende factor zouden kunnen zijn voor de betrouwbaarheid van verkiezingen, gezien het feit dat een democratie valt of staat met vertrouwen in de uitslag van het stemproces. Wanneer wordt aangetoond dat het stemproces manipuleerbaar is, is dit schadelijk voor het vertrouwen in een betrouwbare verkiezingsuitslag en uiteindelijk schadelijk voor de democratie. De analyse die hier is uitgevoerd laat slechts zien dat bij de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2006 de opkomst en uitslag niet zijn beïnvloed. Het zou wel zo kunnen zijn dat de aangekondigde maatregelen met betrekking tot verscherpte politiecontrole bij stemlokalen, de grote media-aandacht voor de problemen met betrekking tot de betrouwbaarheid van stemcomputers en de zichtbaar beter oplettende vrijwilligers die de stemlokalen hebben bemand het vertrouwen in een goede afloop van de verkiezingen niet hebben geschaad.